

Beata Zieba

ORCID iD 0000-0003-4645-8212

doktor Uniwersytet Rzeszowski,
Wydział Pedagogiczny, Katedra Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacyjnej,
Ul. Ks. J. Jałowego 24, 35-959 Rzeszów, Rzeczpospolita Polska,
ziebab482@gmail.com

KRYZYS W RODZINIE CZYNNIKAMI WYWOŁUJĄCYM PROBLEMY WYCHOWAWCZE Z DZIEĆMI

Kryzysy małżeńskie mają miejsce w różnym czasie życia rodzinnego. Czynniki je wywołujące są odwieczne: kończy się wzajemna ekscytacja, partner wydaje się być już nie tak idealny jak wydawał się być na początku, lub któregoś z małżonków ma nowy obiekt westchnień, który być może zaspokoi najważniejsze potrzeby. Poza tym, problemy ekonomiczne, nierówność aspiracji życiowych, edukacyjnych, zawodowych, jak również pojawiające się nałogi, zachowania agresywne czy niespójność celów życiowych – ma niebagatelne znaczenie na spójność i właściwy rozwój rodziny. Wybrane, powyżej przytoczone problemy życia małżeńskiego odbijają się echem w relacjach nie tylko małżeńskich, ale i w kontaktach z dziećmi. Dzieci, szczególnie ostro odbierają wszelkie sytuacje konfliktowe między rodzicami, gdyż postrzegają swych rodziców jako filar bezpieczeństwa, miłości, przynależności wzajemnej, który raptem im się wali.

Dlatego też istotna jest właściwa diagnoza, rozpoznanie problemów kryzysów małżeńskich i życia rodzinnego, by móc podjąć właściwe kroki w zapobiegzeniu ewentualnej eskalacji kryzysu w rodzinie i problemom wychowawczym z dziećmi.

Słowa kluczowe: kryzys; rodzina; problemy wychowawcze; wychowanie; interwencja kryzysowa.

Wstęp. Czynnikiem sprzyjającym kryzysom w życiu małżeńskim a w konsekwencji – w rodzinie, jest o wiele więcej niż te, wspomniane wcześniej. Migracja zarobkowa, większa mobilność ludności ze względu na przenoszenie się ze wsi do miasta (w poszukiwaniu wykształcenia, pracy), z jednego środowiska społecznego do drugiego, mieszanie się ludności reprezentującej różne środowiska obyczajowe, kulturowe czy też religijne – może być przyczyną pojawiania się problemów a nawet kryzysów między małżonkami i wewnątrz rodziny. Wiadomo, że głównym powodem zawierania małżeństwa jest miłość i fascynacja drugim człowiekiem. Z chwilą, gdy pociąg płciowy ustaje lub słabnie, jest to dla wielu z ludzi powód do poszukiwania obiektu bardziej ekscytującego, a najczęstszą przyczyną rozvodu wskazywana jest niewierność. Nie mniej ważnym czynnikiem wywołującym problemy małżeńskie jest samodzielność zawodowa kobiety, co może wywoływać u niektórych mężczyzn poczucie utraty swej pozycji jako «głowy domu» i zazdrość o jej ewentualny awans zawodowy.

Inną przyczyną konfliktów małżeńskich jest zderzenie dwóch odmiennych modeli funkcjonowania rodziny, które wynieśli małżonkowie z własnych domów rodzinnych, a problemy te potęgują osoby trzecie w postaci teściów, rodziców małżonków, którzy często podkreślają rangę swego doświadczenia życiowego jako ważnej lekcji dla młodych małżonków przed popełnieniem błędów i doświadczenia tym samym porażek w małżeństwie (Cudak H., 2004, s.17).

Celem artykułu jest właściwa diagnoza, rozpoznanie problemów kryzysów małżeńskich i życia rodzinnego.

Dramat rodziców – dramat dzieci. Kolejnymi, negatywnymi czynnikami zagrażającymi trwałości związku małżeńskiego jest też:

- Dostępność czasopism i filmów pornograficznych, erotycznych szerzących swoistą wolność seksualną.
- Niezgodność charakterów objawiająca się w nieumiejętności współżycia w rodzinie. Problem ten często jest związany z niską kulturą osobistą małżonków, negatywnym nastawieniem do partnera, a nade wszystkim – brakiem lub małą dojrzałością życiową.
- Brak własnego mieszkania lub dzielenie mieszkania z rodzicami często bywa przyczyną nieporozumień.
- Trudności materialne.
- Przyczyny psychologiczne, czyli czynniki o charakterze moralnym i osobowościowym (problemy w nawiązywaniu więzi małżeńskiej, brak wewnętrznej dyscypliny i poczucia odpowiedzialności za swe działania, niezdolność do panowania nad swoimi emocjami i sobą w ogóle, czy też niechęć do wysiłku i ofiary dla współmałżonka i wspólnego potomstwa, cechy psychopatologiczne współmałżonków, niedojrzałość jednostki).
- Roszczeniowość jednego lub obojga małżonków przejawiająca się stawianiem przez jedną ze stron.
- Niezdolność do kierowania się rozsądkiem i brak przewidywania skutków podejmowanych działań.
- Niedojrzałość do współżycia małżeńskiego (Cudak H., 2004, s. 20).

L. Gapik wskazuje też na inne czynniki – takie, jak :

- Małżeństwa źle dobrane (np. takie, które wstąpiły w związek małżeński, bo ktoś im zasugerował, że do siebie pasują albo dlatego, że łączą ich wspólne, niekoniernie materialne interesy. Bywa i tak, że podejmują taką decyzję, ponieważ zaplanowali sobie, że teraz właśnie ożenią się lub wyjdą za mąż – dotyczy to też tych małżeństw, które nazywamy niekiedy «karnawałowymi» lub «wakacyjnymi», a więc zawieranych przez ludzi, którzy poznali się w szczególnych i radosnych okolicznościach, np. w czasie zabawy lub wakacji. Wysokim ryzykiem niepowodzenia są też objęte małżeństwa zawierane pod presją nieoczekiwanej ciąży.

- Małżeństwa, w których występuje rozbieżny rozwój małżonków.

- Małżeństwa nie wytrzymujące okresu próby (na początku pożycia małżeńskiego ma miejsce proces potocznie nazywany docieraniem się, czyli wzajemnym dopasowywaniem stylów indywidualnego funkcjonowania. Jeśli konflikty i antagonizmy wynikają z rzeczywiście niewłaściwego doboru charakterologicznego, to próby te w ostateczności wskażą małżonkom nieracjonalność zawartego związku.

- Małżeństwa rozpadające się wskutek czynników zewnętrznych (dochodzi do wtrącania się osób trzecich w życie małżeńskie dwojga ludzi, są złe warunki mieszkaniowe lub brak możliwości wspólnego zamieszkania, wymagające warunki pracy zawodowej małżonków).

- Małżeństwa bezkompromisowe, gdzie z psychologicznego punktu widzenia bezkompromisowość jest mankamentem osobowości. Często jest to po prostu cecha neurotyczna, związana z niezupełnie prawidłowym rozwojem osobowości małżonka, ale powodująca ogromne problemy we współżyciu międzyludzkim (Gapik L., 1989, s.15-28).

Kalinowski i Nastarewicz podają następujące przyczyny rozwodów: nadużywanie alkoholu, znęcanie się nad rodziną, zdrady małżeńskie, niezgodność charakterów, brak odpowiedzialności za rodzinę i dzieci, niechęć męża do pracy, nieporozumienia na tle finansowym, dziecko pozamałżeńskie, różnice w poziomie wykształcenia, choroba psychiczna, znaczna różnica wieku małżonków, pobyt małżonka w więzieniu (Kalinowski M., Nastarewicz M., 1985, s. 51- 54).

Wielu rodziców nie zwraca uwagi na fakt, że ich konflikty, problemy i rozwijające się dramaty pożycia małżeńskiego i rodzinnego, są bardzo głęboko przeżywane przez ich dzieci. Dla nich takie obrazy są bardzo traumatyczne. Tym bardziej, że częste są przypadki gdzie agresja rodziców zostaje przeniesiona na dzieci a winą za swe niepowodzenia małżeńskie i rodzinne obarczają właśnie dzieci.

Poza tym – dla wielu ojców i matek rozwód ze współmałżonkiem równa się rozwodowi z dzieckiem. A szczególnie niepokoi fakt, że zachowanie takie dotyczy coraz większej liczby kobiet. Dziecko przeżywa swój własny dramat, gdzie rozpada się rodzina, dramat ko-

nieczności dokonania niemożliwego wyboru między ojcem a matką (Drożdż J., 2008, s. 7).

Dziecko traci wówczas poczucie bezpieczeństwa, boi się konfliktów między rodzicami, boi się utraty matki i ojca. W rodzinach o wyższej kulturze bycia i większej świadomości pedagogicznej – konflikty i sprzeczki na ogół rozwiązywane są wtedy, kiedy dziecko nie słyzy i nie widzi skonfliktowanych rodziców. Jednak takie przypadki nie są częste. Niektórzy rodzice dopuszczają się do niemoralnej praktyki przekupywania dziecka i lub traktują dziecko jak towar przetargowy między małżonkami, co daje dziecku szczególne wrażenie niestabilności, zagrożenia (Cudak H., 2004, s. 32).

Dziecko jest swoistym «barometrem» wyczulonym na złe nastroje rodziców i szybko odgaduje przyczyny tych nastrojów i stara się rodzicom pomóc, pogodzić. Niektórzy rodzice wykorzystują to w sposób egoistyczny. Negatywne nastawianie dziecka do jednego z rodziców powoduje mimowolne wplątanie go w małżeńskie właśnie, samo doznając przy tym dodatkowej psychicznej deformacji (Majkowski W., 1999, s.116).

Brak zgody małżeńskiej, a przez to – zachwianie prawidłowej, zgodnej atmosfery rodzinnej i zakłócenia w więzi uczuciowej pomiędzy rodzicami – często rzutuje negatywnie na proces identyfikacji dziecka ze środowiskiem rodzinnym, popada w stany nerwicowe, zaburza się jego równowaga psychiczna, poczucie bezpieczeństwa a dziecko z czasem staje się nerwowe, nadpobudliwe, agresywne, niecierpliwe, uparte – co ostatecznie wywołuje po obu stronach źródła konfliktów zakłócające atmosferę rodzinną. (Kalinowski M., Nastarewicz M., 1985, s. 41)

Rodzice często reprezentują niewłaściwe postawy rodzicielskie przejawiające się stosowaniem nieprawidłowych i niekontrolowanych metod wychowawczych, stwarzaniem nerwowej, pełnej napięć atmosfery domowej, niewłaściwym wypełnianiu swoich zadań wychowawczych i opiekuńczych co z kolei źle wpływa na modelowanie funkcjonowania społecznego dziecka i sprzyja zachowaniom destrukcyjnym, kompulsywnym a nawet nałogowym (Cudak H., 2004, s.192).

Jednym ze zjawisk wyraźniedostrzegalnych w publikacjach i na spotkaniach mających służyć wymianie myśli i rozważaniudziałalności pedagogicznej jest swoiste celebrowaniekilku (niewątpliwie ważnych) haseł – m.in.podmiotowości, samorozwoju, twórczości. Powtarzanie określenia znaczenia każdego z nich miałoszczególne znaczenie w czasie dokonującego się przedparoma/kilkoma dekadami przełomu ustrojowegoi poszukiwaniach nowego paradygmatu uprawianiapedagogiki (i praktyki edukacyjnej). Dzisiaj jestto głównie przypominanie dominującej ideologii edukacyjnej, przypominanie potrzebne, ale daleceniwystarczające do kształtowania praktyki życia społecznego. Jakiej praktyczniedziałania proponować nauczycielom (rodzicom i innym osobom pragnącym uczestniczyć w tworzeniu odpowiednich warunków edukacyjnych) w trudnych warunkach współczesności? (Lewowicki T., 2015, s. 11).

Na to pytanie szczególnie trudno jest odpowiedzieć, gdy przedmiotem oddziaływań wychowawczych jest dziecko wychowujące się w rodzinie dysfunkcyjnej, skonfliktowanej, przeżywającej kryzys.

W trudnych wychowawczo sytuacjach ważne jest, by stwarzać możliwość rozwoju emocjonalnej wrażliwości dzieci. W psychologicznej i pedagogicznej praktyce uznane za efektywne są metody aktywizujące i rozwijające empatię poprzez: włączanie motywacyjnego składnika uczniów, wzmocnienie treści kształcenia o wątki bardzo emocjonalne, odwoływanie się do dziecięcych doświadczeń i życiowych perspektyw, modelowanie interakcji społecznych, oddziaływanie poprzez pozytywne przykłady z wykorzystaniem różnych środków przekazu – w tym środków masowego przekazu. Istotna jest zwłaszcza metoda rozwoju empatii i wychowania emocjonalnego poprzez szeroko pojętą sztukę, ekspresję wyrażaną w sztuce (Ryapisova A., 2015, s. 46).

W rodzinach przeżywających konflikty, rozwód – u dzieci dają się zaobserwować takie objawy, jak: zaburzenia lub brak apetytu, bóle brzucha, wymioty, nocne moczenie, jąkanie, tiki, nadpobudliwość psychoruchową, nerwice dziecięce i stany lękowe (Cudak H., 2004, s.129).

Dziecko odznacza się niskim progiem tolerancji na sytuacje stresowe, a więc i na konflikty. W takiej atmosferze wychowawczej, kiedy rodzina przeżywa swoją wewnętrzną tragedię, staje się ono dzieckiem trudnym, społecznie nieprzystosowanym, podejmującym zachowania ryzykowne a nawet przestępcze. Zmienia się też jego zainteresowanie nauką szkolną otrzymuje coraz to słabsze oceny, staje się coraz mniej zdolne do koncentracji uwagi, ucieka się do kłamstwa, oszukuje nauczycieli, stroni od szkoły, wagaruje. Nauczyciele zaś – nie znając jego sytuacji środowiska rodzinnego – posługują się wobec niego represjami, karami, co jeszcze bardziej pogłębia jego problemy edukacyjne i wychowawcze (Kalinowski M., Nastarewicz M., 1985, s. 55-57).

Dorosłym dzieciom rozwiedzionych rodziców często towarzyszy przeświadczenie, że relacje między mężczyzną a kobietą są z reguły nietrwałe i nie można na nich polegać, bo przesładuje je obraz nieudanego małżeństwa rodziców. Wspomnienia rozstania rodziców pojawiają się ilekroć młody człowiek myśli o pokochaniu kogoś i własnym małżeństwie i przypomina sobie niepowodzenia swoich rodziców i swój lęk przed stratą. Odczu-

wa lęk, lecz nie mówi o swoich obawach (Wallerstein J., Blakeslee S., 2003, s. 358).

Badania wskazują, że aż 72% dorosłych dzieci rozwiedzionych rodziców pamiętało, że w trakcie konfliktu rodziców czuło się nieszczęśliwymi, 70% podkreślało, że czuło się ograbionymi z części własnego życia, 63% stwierdzało, że wymagano od nich nadmiernej odpowiedzialności, 61% odczuwało samotność, 58% respondentów przeżywało wewnętrzne rozdarcie a 57% ankietowanych określiło swoje odczucia jako udręka emocjonalna.

Przy czym 54% respondentów w dorosłym życiu nadal ma kłopoty z wyparciem z pamięci swej przeszłości, 53% – zbyt surowo ocenia siebie, 45% nie wie, na czym polega normalne życie rodzinne a 40% – ma trudności w kontaktach interpersonalnych. Reasumując – ślady traumatycznych sytuacji z dzieciństwa odciskają piętno w psychice na całe życie i utrudniają dzieciom dorastanie społeczne. (Gawlina Z., 2006, s. 90).

Zakończenie. Powinno się pamiętać o tym, aby:

- uznawać i akceptować smutek, nieszczęście dziecka,
- dodawać mu otuchy,
- przywracać mu zaufanie i nadzieję, że kiedyś będzie lepiej,
- zadbać o budowanie właściwej samooceny dzieci,
- chwalić i nagradzać nawet najmniejsze sukcesy dzieci i podziwiać każdy przeblask ich zdolności czy umiejętności (Jabłoński K., 2008, s. 33).

Ponadto powinno się wytłumaczyć dziecku, że ono nie jest powodem konfliktów i problemów małżeńskich rodziców, czy też ich rozstania. Ważne jest, by po rozpoznaniu problematycznej sytuacji rodzinnej dziecka, jak najszybciej udzielić mu wsparcia psychicznego i pedagogicznego i pomóc w opanowaniu problemów szkolnych, jak też osiągnięciu sukcesów szkolnych. Istotne jest tu zaangażowanie wychowawcy, nauczycieli, pedagoga szkolnego i kolegów szkolnych. Nawiązanie współpracy szkoły z rodzicami dziecka, powinno dotyczyć wsparcia zarówno rodziców, jak i dziecka w pokonywaniu trudnych dla nich sytuacji wewnętrznych, które powinny mieć charakter przejściowy. Stąd ważny jest takt pedagogiczny i wysoki poziom kompetencji pedagogicznych osób wspierających.

Literatura

4. Cudak H., Funkcjonowanie dzieci z małżeństw rozwiedzionych, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
5. Drożdż J., Konsekwencje rozwodu «po polsku», «Niebieska Linia», nr 1/54, 2008.
6. Gapik L., Rozwód... i co dalej, Wydawnictwo «Książka i Wiedza», Warszawa 1989.
7. Gawlina Z., Małżeństwo i rozwód w opinii młodzieży, (w:) Obraz życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej, pod red. A. Michalska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.
8. Jabłoński K., Być rodzicem po rozwodzie, «Charaktery», nr 2, 2008.
9. Kalinowski M., Nastarewicz M., Rozwód. Przyczyny i skutki, Instytut Wydawniczy Związki Zawodowe, Warszawa 1985.
10. Majkowski W., Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej, Wydawnictwo Księży Sercanów, Kraków 1999.

11. Wallerstein J., Blakeslee S., *Rozwód a co z dziećmi? Jak uchronić własne dzieci przed negatywnymi skutkami rozvodu*, Wydawnictwo «Zysk i S-ka», Poznań 2003.
12. Ряписова А. Г., Развитие и воспитание детей с особыми образовательными потребностями средствами искусства // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. 2015, № 3, 45–53, doi: 10.15293 /science.2226-3365.1503.04
13. Левовицький. Т. Quo vadis universitas? Зауваження, коментарі та питання: (не?) з позиції педагогіки // Освітологія = Oświatologia : пол.-укр. щорічник укр.-пол. – Варшава – Київ: Едельвейс. – 2015. – №4. – С.11-19.

КРИЗА В РОДИНІ ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Земба Беата, кандидат наук, викладач, факультет педагогіки, кафедра соціальної педагогіки та ресоціалізації, Жешувський університет, вул. Св.Й.Ялового, 24, 35-959 Жешув, Республіка Польща, ziebab482@gmail.com

У запропонованій статті розкрито фактори, які впливають на виховання дітей. Визначено основні причини виникнення сімейної кризи (відсутність взаємоповаги між батьками; економічні труднощі; нерівність життєвих, освітніх та професійних цілей; поява шкідливих звичок; агресивна поведінка). Встановлено, що наведені вище проблеми у подружньому житті впливають не тільки на подружжя, але і на їх дітей. Доведено необхідність правильної діагностики проблем подружнього та сімейного життя, що дозволяє жити відповідних заходів з метою попередження можливої ескалації кризи у родині та проблеми по догляду за дітьми.

Ключові слова: криза; сім'я; проблеми виховання; виховання; кризове втручання.

THE CRISIS IN THE FAMILY AS A FACTOR CAUSING PROBLEMS IN THE EDUCATION OF CHILDREN

Zjemba Beata, candidate of Sciences, teacher at the University of Rzeszow, Faculty of pedagogy, Department of Social Pedagogy and Resocialization, Str. Pr. J. Yalowogo 24, 35-959 Rzeszow, The Republic of Poland, ziebab482@gmail.com

In the article much attention is paid to issues of appropriate education. Appropriate upbringing means the proper human socialization. Some factors may interfere the upbringing process. These factors can cause adverse changes in human behavior. Improper behavior affects the relationships with family and community.

Investigated the most common caretaker in parenting is the biological parent of the child in question, although others may be an older sibling, a grandparent, a legal guardian, aunt, uncle or other family member, or a family friend. Governments and society may have a role in child-rearing as well. In many cases, orphaned or abandoned children receive parental care from non-parent blood relations. Others may be adopted, raised in foster care, or placed in an orphanage. Parenting skills vary, and a parent with good parenting skills may be referred to as a good parent.

Focused on the fact socialization of the child is done by the parents and all who are in contact with the child. Socialization is carried out by various methods of upbringing as observation, imitation, punishments and rewards, and more. A child who observes the people important to him – imitates their habits. Respect for the rights of the child and the assignment of responsibilities – is necessary. This is essential because it introduces the child to the world of precepts, prohibitions, privileges and rights.

The article clarified – parenting takes a lot of skill and patience and is constant work and growth. Research shows that children benefit most when their parents: communicate honestly about events or discussions that have happened, and when parents explain clearly to children what happened and how they were involved if they were; stay consistent, as children need structure: parents who have regular routines benefits children incredibly; utilize resources available to them, reaching out into the community; take more interest in their child's educational needs and early development; and keep open communication and staying educated on what their child is learning and doing and how it is affecting them. Parenting skills are often assumed to be self-evident or naturally present in parents.

The conclusion about violations of children's rights and the lack of responsibility of the child - may distort his morale and social attitudes. This implies a great need to educate parents in this regard.

Key words: crisis; crisis intervention; family; parenting; parenting issues.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2016

Прийнято до друку 29.09.2016